

# BESCHERMD VLEERMUIZENLEEFGEBIED!

## Een nieuw informatiebordje in het landschap?

Herman Limpens

Vleermuizen bescherm je door hun leefgebied te beschermen. Dat is eenvoudig en duidelijk. Maar, hoe definieer je het leefgebied van vleermuizen? Hoe ontdek je in het nachtelijk landschap wat hun leefgebied is? En hoe bescherm je dat dan effectief?

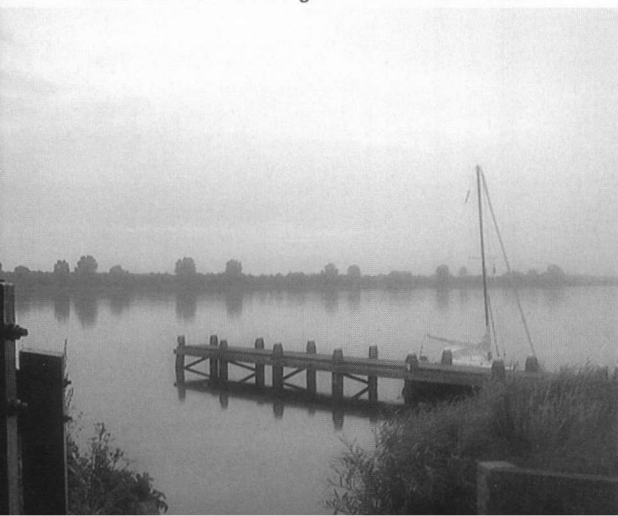
### Papieren bescherming

Vleermuizen genieten in Nederland, in het kader van de natuurbeschermingswet en voorlopers daarvan, al jarenlang een soort abstracte, papieren beschermingsstatus. Concreet leidde dit tot nog toe tot bescherming van sommige, maar niet eens alle bekende, onderaardse winterverblijven. Het leidde tot de bescherming van hier en daar een boom of een zolder, en tot een halfslachtige aanpak van de afhandeling van 'problemen' die mensen met vleermuizen in hun huis kunnen hebben.

De nota vleermuisbescherming, de opbouw van provinciale vleermuiswerkgroepen in het kader van het vleermuis atlasproject, de uitvoering van het atlasproject, eind 80er en begin 90er jaren, en ook de daar weer uit voortvloeiende

de provinciale en landelijke projecten, hebben de aandacht voor vleermuizen beduidend vergroot. Daarmee groeide ook het aantal mensen en organisaties dat bereid is om vleermuizen te beschermen, waardoor er daadwerkelijk ook wat gebeurt. En het is zeker zo, dat er ook recent projecten en voorbeelden zijn die een zekere inzet, om de intensiteit en systematiek van die bescherming te verbeteren, illustreren, zoals de kerkzolderprojecten in Limburg en Gelderland en de klachtenafhandeling, die nu echt serieus wordt opgezet. Maar, helaas kunnen we tegelijkertijd ook voorbeelden geven van situaties, waar het in het verleden opgebouwde beschermingsniveau weer wordt uitgehold, zoals de omgang met de forten van de Utrechtse waterlinie en het 'sameren' van landgoederen. Bescherming is dus niet vanzelfsprekend.

Jachtbiotoop van de meervleermuis als onderdeel van het te beschermen leefgebied. Foto: Erk Kosten



### Een netwerk in het landschap als vleermuisleefgebied

In de laatste 20 jaar is er, onder andere als resultaat van het werk met bat detectors in Nederland en van veel telemetrische studies in het buitenland, sprake van een toenemend inzicht in de sociale structuur van vleermuispopulaties en de complexe dynamische eisen die vleermuizen aan hun leefomgeving stellen.

We weten nu dat de samenhangende sociale groep, die we als 'kolonie' kunnen definiëren, in de loop van de verschillende seizoenen (kraamtijd, paartijd, trek en overwintering) een netwerk aan verschillende verblijfplaatsen, vliegroutes en jachtgebieden gebruikt.

Een zolder met meervleermuizen is dus slechts één fragment van de kolonie en haar leefgebied. Eén kolonie watervleermuizen bewoont op een zeker moment misschien wel 12 (kraam)bomen tegelijk, en individuele dieren wisselen voortdurend tussen de bomen en subgroepjes waarin ze verblijven. In de loop van het seizoen kan de kolonie zo een netwerk van wel 50 bomen gebruiken, met daaraan gekoppeld een stelsel van vliegroutes en jachtgebieden. Zo'n netwerk kan zich, afhankelijk van de soort, op enkele of enkele tientallen vierkante kilometers concentreren, of juist honderden vierkante kilometers tot half Europa omvatten. De verschillende sociale groepen, of kolonies, functioneren in meerdere of mindere mate gescheiden van elkaar, en gedragen zich soms zelfs territoriaal. In de zomer vindt uitwisseling tussen de sociale eenheden over het algemeen via de mannetjes plaats. In de paartijd en de trektijd vindt uitwisseling plaats tussen gehele populaties.

#### Bescherming complex leefgebied

Uit het complexe landschapsgebruik volgt, dat je vleermuizen moet beschermen door hun complexe leefgebied te beschermen. We moeten dus actief gebruik gaan maken van de mogelijkheden die de nieuwe Flora en Faunawet daartoe, in aanvulling op andere wettelijke instrumenten, biedt.

De te beschermen leefomgeving van vleermuizen is dus een in ruimte en tijd complex geheel, dat zelfs over de landsgrenzen heen kan gaan. Om pragmatische redenen zullen we moeten beginnen met 'behapbare' deelsystemen binnen het netwerk. Het zal bijvoorbeeld niet mogelijk zijn Noord-Holland in zijn geheel als beschermd leefomgeving voor de meervleermuis aan te wijzen. Maar ons te beperken tot het beschermen van enkele losse deelleefgebieden, zoals individuele winterverblijven, bomen, een lanenstelsel, of een beekloop, zoals tot nog toe gebeurt, is te weinig effectief. Beleidsmakers en beschermers moeten de wil en de durf tonen het netwerk voor de betreffende soorten in het landschap daadwerkelijk bloot te leggen en vervolgens te analyseren waar knelpunten en bedreigingen optreden en die netwerken adequaat beschermen. Dat is in feite waar de Europese Habitatrictlijn om vraagt en waar de Flora en Faunawet, die de vertaling van de Habitatrictlijn naar



Een meervleermuis met opgeplakte zender en reflecterende folie. Foto: Ben Verboom

onze nationale wetgeving moet zijn, aanknopingspunten voor biedt.

We weten van de verschillende soorten al veel over hoe ze het landschap gebruiken en we kunnen deze ervaring benutten om vleermuizen relatief makkelijk in het veld te vinden. Maar dat is niet hetzelfde als het netwerk kennen. Ons beeld van het leefgebied van de verschillende soorten vleermuizen, dat als een netwerk in het landschap ligt, is nog onscherp en onvolledig. Aanwijzen en bescherming van dat netwerk op basis van 'expert judgement' (vanuit ervaring beoordeling van welke landschapsdelen voor een bepaalde soort van belang zijn) zal dus nog relatief onnauwkeurig zijn.

Het complexe leefgebied, dat uit verschillende deelleefgebieden is samengesteld, moet daarom door onderzoek in het veld op de kaart worden gezet. Met behulp van telemetrie, bat detectors en andere methoden moet worden onderzocht welke verblijfplaatsen tot het netwerk van een bepaalde kolonie behoren, welke jachtgebieden die kolonie dragen, welke delen daarvan de kernjachtgebieden zijn, en welke routes, langs welke landschapselementen, deze delen met elkaar verbinden. Vervolgens kan worden onderzocht hoe verschillende kolonies van één soort naast elkaar in het landschap functioneren. Dat levert ons niet alleen de mogelijkheden onze beschermingsinspanning bewust op bepaalde delen in het landschap te richten, maar ook om, bij veranderingen in het landschap, bewust noodzakelijke keuzen en afwegingen te maken.



Vliegroute van de meervleermuis als onderdeel van het te beschermen leefgebied. Foto: Erik Korsten

### **Priortitaire soorten verplichten tot actie**

Om, zonder onderscheid naar soorten of gebieden, alle vleermuisnetwerken binnen Nederland op de kaart zetten zal, in termen van arbeid en geld, een onmogelijke opgave zijn. Echter voor prioritaire soorten, zoals bijvoorbeeld de soorten van bijlage II van de Habitatrictlijn (meervleermuis, ingekorven vleermuis, Bechsteins vleermuis, mopsvleermuis), zal dit zonder meer nagestreefd moeten worden. Daarnaast kunnen voor de andere soorten, als voorbeeldstudie, enkele netwerken in verschillende landschappen onderzocht worden. De zeer concrete gegevens die zo verkregen worden, kunnen, aangevuld met gegevens uit vergelijkbaar onderzoek in het buitenland, en de gegevens uit het vleermuis atlasproject en uit toekomstig verspreidingsonderzoek, worden geanalyseerd om 'expert judgement' of een modelmatige aanpak een stevige ondergrond te geven.

### **Toepassing?**

De volgende vraag is dan hoe zo'n netwerk effectief beschermd kan worden. Pasklare antwoorden zijn er niet. We moeten het als een fantastische uitdaging opvatten de kansen te ontdekken, die instrumenten, zoals de Habitatrictlijn, Natuurbeschermingswet en ook de nieuwe Flora en Faunawet bieden, zodat we nu eens niet een gebied, of een bepaald biotoop, probe-

ren te beschermen, maar een stelsel van (jacht)gebieden, de elementen die deze verbinden (ecologische infrastructuur), en het stelsel aan verblijfplaatsen (zolders, bomen) dat daar weer bij hoort. Door in pilot projecten voor enkele soorten, wier leefgebied een zeer verschillende schaal heeft (zoals bijvoorbeeld de meervleermuis, de ingekorven vleermuis of de franjestaart), het netwerk op de kaart te zetten en als leefgebied te gaan beschermen, kan deze aanpak ontwikkeld worden. In het proces van de toepassing van de bescherming wordt van stap tot stap duidelijk met welke instanties en overheden samengewerkt moet worden om de verblijfplaatsen, de routes door het landschap en de (kern)jachtgebieden te beschermen en wat bescherming dan inhoudt. Voor vleermuizen zal het daarbij niet gaan om grote gebieden waarin plotseling 'helemaal niets meer mag'. Juist omdat vleermuisnetwerken vervlochten zijn met alle menselijke netwerken in het landschap, zal het vooral gaan om het combineren van functies.

Herman Limpens  
VZZ & eco consult  
& project management  
Roghorst 99  
6708 KD Wageningen  
tel: 0317.419380  
email: herman.limpens@vzz.nl